

Ron de Bruin en Meereke Bosua schreven voor pabo-studenten en leerkrachten die al werkzaam zijn in het basisonderwijs *Geschiedenis geven. Praktische vakdidactiek voor het basisonderwijs*. Van Gorcum € 39,50.

Aan het einde van de achttiende eeuw begon een proces waarbij godsdienst minder en minder een zaak van de publieke overheid werd. Een in Delft opgericht godsdienstig genootschap probeerde het gat te vullen dat de overheid liet ontstaan. E.G. Arnold, *Het genootschap Christo Sacrum te Delft. Privatisering van de godsdienst omstreeks 1800*. Hollandse Studiën 40, Historische Vereniging Holland/Verloren, € 30,-.

Het dertiende peloton, Levensverhalen rond zweefvliegtuig Horsa 166 vertelt over de speurtocht naar de inzittende van een zweefvliegtuig dat op 18 september 1944 bij Arnhem landde. Oorlogsgeschiedenis op de vierkante meter. Aspekt, € 24,95.

Een historische avonturenroman, spelend in het Frankrijk van de veertiende eeuw. De Engelse edelman Thomas van Hookton op zoek naar de Heilige Graal. Bernard Cornwell, *De Ketter*. Uitgeverij M, € 17,50

De Verenigde Staten hadden Charles Lindbergh en de America First beweging. Maar hoe zat dat met Groot-Brittanie? Van de bekende Hitler-biograaf Ian Kershaw *Heulen met Hitler. Britse ambivalentie ten aanzien van nazi-Duitsland*. Het Spectrum, € 27,95.

Enkele duizenden Nederlanders trokken in de Tweede Wereldoorlog vrijwillig oostwaarts als 'Germaanse pioniers'. Binnen enkele jaren was het grote avontuur en het duizend jarig Germaanse rijk voorbij. David Barnouw schreef *Oostboeren, zee-germanen en turfstekers. Kolonisatie tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Bert Bakker, € 15,-.

En ten slotte:

Ideaal voor in de auto of in de trein. Een hoorcollega over de vorige eeuw van de emeritushoogleraar Von der Dunk op vier cd's in een mooi doosje. *Cultuurgeschiedenis van Europa. Een hoorcollege over de Europese cultuur in de 20^e eeuw*. Het Spectrum/Home Academy Publishers, € 34,95.

Hans Pols

HANDBOEK

A.Th. van Deursen, *De last van veel geluk. De geschiedenis van Nederland 1555 – 1702* (Bert Bakker: Amsterdam 2004), 373 blz., prijs € 35,-.

De emeritus-hoogleraar A. van Deursen (vu) mag het spits afbijten voor de reeks 'De geschiedenis van Nederland', een nieuwe AGN die in 2008 voltooid moet zijn en die dan negen kloeki delen zal bevatten. Dat wordt al de derde AGN op rij, na de zeer degelijke uitgave uit de jaren vijftig en de haast onhanteerbare vijftiendelige reeks van rond 1980. Het boek van Van Deursen (deel 4) behandelt het kernstuk van onze vaderlandse geschiedenis. In 1555 waren 'wij' namelijk nog niet meer dan een deel van het grote Habsburgse rijk; in 1702 speelde de onafhankelijke Republiek evenwel al meer dan een halve eeuw de eerste viool in het Europese statenorkest, en keek de wereld bewonderend dan wel jaloers naar de hier opgehoopte welvaart en burgerlijke cultuur, en niet te vergeten naar het koloniale rijk dat zich buiten Europa over drie continenten uitstrekte.

Uitgangspunten van de uitgever voor de hele reeks zijn: 'completeit, deskundigheid en leesbaarheid'. *De last van veel geluk* voldoet ruimschoots aan elk van deze drie criteria. Het is compleet, omdat Van Deursen vrijwel geen terrein des levens onbesproken laat. Politiek, economie, cultuur en godsdienst worden in evenwichtige porties aan de lezer opgediend.

Personen van vlees en bloed (de Oranjes, Oldenbarnevelt en De Witt, kooplieden, geleerden, kunstenaars) met hun successen en mislukkingen worden in rake penseelstreken geschetst. Het boek getuigt van grote deskundigheid omdat Van Deursen (auteur van o.a. *Een dorp in de polder* en *Maurits van Nassau*) als geen ander thuis is in de zestiende en zeventiende eeuw; tussen de regels door herken je de historische discussies. Het is leesbaar vanwege de flair waarmee Van Deursen ingewikkelde zaken – zoals de godsdienstconflicten tijdens het Twaalfjarig Bestand – voor leken vertaalt, de economische woordkeus en het hedendaags taalgebruik. Een term als 'etnische zuivering' (voor het optreden van Jan Pieterszoon Coen op de Molukken) is niet misplaatst. Snedig merkt de auteur op dat het vaderlands gevoel tegenwoordig bij Nederlanders eerder te vinden is in de ijskhal in Heerenveen (of als ze erg goed van vertrouwen zijn bij bezoek aan wedstrijden van het Nederlands elftal) dan door kennismaking met onze zeehelden. Die lichtvoetigheid veraangenaamt het lezen.

Is er dan niets kritisch op te merken over dit boek, dat inmiddels door het voltallige legioen recensenten van alle kanten de hemel in is geprezen? Mij viel één lacune in het bijzonder op: de positie van de inwoners van de Generaliteitslanden. Weliswaar telt Van Deursen wel het aantal dominees in het zuiden, maar hij besteedt amper aandacht aan de praktijk van de schuilkerken en recognitiegeld, of aan de komst van bovenmoedijkse bestuurders of relatief zware belastingdruk op de zuiderlingen (al of niet een mythe). Dat Van Deursen niet eens het droeve lot van de Bossche Sint Jan na het beleg van 1629 aanhaalt, valt tegen. De gedwongen uittocht van de duizenden kloosterlingen uit Den Bosch had hij eveneens mooi als illustratie kunnen gebruiken voor het proces van opgelegde protestantisering. En dat terwijl je Van Deursen bepaald niet kunt verwijten geen oog te hebben voor de religieuze dimensies in de wordingsgeschiedenis van ons land. 'De geest is machtiger dan de stof' (p. 251). Dit motto zou voor het hele boek kunnen gelden.

Dat Van Deursen zich niet verplicht acht de oude bekende repertoires van de lessen vaderlandse geschiedenis af te draaien (1672: 'radeloos, redeloos, reddeloos'), is niet erg. Zijn eigen soevereine eruditie, vrucht van een leven lang studeren en doceren, geeft het boek voldoende eigenheid. Het vormt een zeer geslaagde analytische beschrijving van de onafhankelijkheidstrijd en de grondlegging van de welvaart en niet te vergeten van de burgerlijke cultuur van ons land. Het lijkt me een 'must' voor elke rechtgeaarde geschiedenisdocent en een aanwinst voor de schoolbibliotheek.

Jan van Oudheusden

BEELDROMANS IN HET GESCHIEDENIS-ONDERWIJS

Peter van Dongen, *Rampokan: Java* (1998) en *Rampokan: Celebes* (Oog&Blik / De Harmonie, 1998 en 2004), prijzen: € 15,88 en € 16,95.

De beeldroman is een nieuw literair genre, dat kan worden gedefinieerd als een doortimmerd verhaal, verpakt in dwingende beelden op papier (aldus Joost Pollmann, in *VPRO-gids* 45/2004). Het gaat om stripverhalen met een grafische zeggingskracht die zich in artistiek opzicht verheffen boven het niveau van gangbare stripverhalen. Deze 'stripkunst' wordt gekenmerkt door expressief en surrealistisch tekenwerk. Tekeningen zijn onlosmakelijk verweven met tekst en balloons en treden vaak buiten de kaders van de gebruikelijke stripstroken. Sommige beeldromans gaan over historisch onderwerpen, zoals *A Life Force* van Will Eisner (1985; Nederlandse vertaling: *Levenskracht*, 1987). Deze *graphic novel* geeft een indringend beeld van de overlevingsstrategieën van joodse immigranten in New York in 1934.

Hoe bruikbaar zijn beeldromans in het geschiedenisonderwijs? Bij het schrijven van mijn artikel over het gebruik van strips in *Kleio* 5/2004 kwam ik er niet goed uit. *Levenskracht* lijkt op een historische tekstroman, waarin een meeslepend verhaal heel verantwoord is geplaatst in een historische context, maar waaruit je lastig enkele frag-

menten kunt selecteren om in de geschiedenisles te gebruiken. Het is zoals met de roman *De aanslag* van Harry Mulisch, waarvan een prachtige speelfilm is gemaakt. In het ideale geval lezen leerlingen het hele boek en bekijken ze de hele film, waarna literaire aspecten worden behandeld bij het vak Nederlands, historische aspecten bij het vak geschiedenis en filmische aspecten bij CKV.

Bij een beeldroman kun je je vanwege zijn specifieke vormenmerken moeilijk beperken tot de historische aspecten, net zo min als bij de tekstroman en de speelfilm. Dit probleem speelt ook bij de *Rampokan*-albums van Peter van Dongen.

Het tweeluik *Rampokan Java* (1998) en *Rampokan Celebes* (2004) gaat over de in Nederlands-Indië geboren en getogen 'Hollandse jongen' Johan Knevel die vanuit Nederland als soldaat in zijn geboorteland terugkeert. Het verhaal speelt zich af op zee en in en om Batavia/Jakarta, Bandung en Makassar in de laatste maanden van 1946. Het Celebesdeel bevat een proloog die zich afspeelt in 1950 en een epiloog, spelend in 1951. De historische context is de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog. Op de flap wordt het tweeluik gepresenteerd als een historische en psychologische roman van verlies van verleden en identiteit.

'Wee het land als tijgers of panthers – symbolen van het kwaad en de Nederlandse overheerser – wisten te ontsnappen. Nu zaaien ze dood en verderf in de kampongs van wat – nog heel even – Nederlands-Indië is.'

Van Dongen (1960) vertelde in *Moesson* (december 2004): 'Mijn boeken zijn geen geschiedenisboeken. Het gaat me om de sfeer van die tijd. Niet alles is authentiek. Mijn boeken zijn een soort verbeelde herinneringen. Ik wil niet oordelen over de geschiedenis. De gruwelijke dingen die ik laat zien hebben een functie in het verhaal. Die heb ik nodig om het decor te schetsen. Wat ik wel wil laten zien is dat het met de Nederlandse koloniale politiek na de Japanse capitulatie verkeerd ging. Het oude koloniale denken van Nederland bleek na de Tweede Wereldoorlog achterhaald.'

Over het filmisch karakter van de albums vertelde de tekenaar: 'Hierdoor is het wat suggestiever. Ik gebruik voice-overs en laat de camera als het ware rondzweven. Ik gebruik tussenshots. Ik ben me ervan bewust dat ik het mezelf en mijn lezers niet gemakkelijk maak. Ik wil misschien te veel vertellen, waardoor mijn verhalen ondoorzichtig worden.'